

Денис Соловяненко,
наук. співробітник НБУВ,
канд. іст. наук

Академічні бібліотеки у новому соціотехнічному вимірі: Частина перша. Академічна бібліотека як видавець

Охарактеризовано основні тенденції розвитку світових академічних бібліотек кінця ХХ – початку ХХІ ст. У першій частині дослідження увага зосереджена на парадигмі розвитку академічних бібліотек як суб'єктів науково-видавничої діяльності. Показано, що завдяки проведенню послідовної інноваційної політики (насамперед технологічної та кадрової) бібліотеки протягом двох останніх десятиріч закріпилися у якості ключових суб'єктів науково-видавничої діяльності, хоча й досі існують деякі проблеми, пов'язані з організаційними аспектами взаємодії бібліотек з іншими академічними інституціями.

К л ю ч о в і с л о в а: академічні бібліотеки, відкритий доступ, інфраструктура, науково-видавнича діяльність, нова видавнича модель.

The paper is devoted to an overview of key trends in academic libraries of late 20th – early 21st centuries. The first part of the research is concentrated on issues relating to the growth of academic librarianship crisis in 1980th – 1990th years and on the emergence of new paradigms in library science. The paradigm of development of academic libraries as scholarly publishers is discussed. The work presents results of the analysis of key library publishing initiatives (HighWire Press, LEME, MUSE etc). It is highlighted the role of SPARC coalition in establishing of the «new publishing model» of academic libraries. Also paper aims at understanding some technical and technological aspects of construction an academic e-publishing platforms architecture. The software package Open Journal Systems is described in details. Furthermore, it is studied main problems of the «library as publisher» conception.

К е у в о р д: academic libraries, open access, infrastructure, scientific publishing, new publishing model.

Кризіві явища у науково-видавничій галузі почали наростати з 1980-х рр. Їх наслідком стало різке збільшення передплатних цін на науково-інформаційні ресурси. Разом з тим, в усьому світі, а особливо у країнах, що розвиваються, почала серйозно зростати публікаційна активність вчених. Відповідно зросли вимоги до відбору рукописів науковими часописами та завантаженість редакторів. Крім того почали з'являтися нові, суміжні галузі знання, що потребувало від видавців залучення до процесів наукового рецензування та редагування додаткових фахівців. Звичайно, всі ці обставини мали місце, хоча деякі дослідження [18; 19; 26] дають підстави стверджувати, що їх наслідки були перебільшені видавцями, і справжні причини зростання передплатних цін криються в іншому. В цей час декілька великих видавничих корпорацій, таких як Elsevier, Kluwer, Springer, Wiley, остаточно закріпилися у якості світових монополістів науково-видавничого ринку і зуміли вдало цим скористатися.

В умовах, що склалися, академічні бібліотеки вимушені були змиритися з подорожчанням науково-

інформаційних ресурсів. У будь-якому разі вони витрачали на комплектування рівно стільки, скільки дозволяли їх бюджети, а світові монополісти науково-видавничого ринку визначали лише кількість ресурсів, які вони готові були продати бібліотекам у межах їх фінансових можливостей. Так чи інакше, але до середини 1990-х рр. темпи подорожчання наукової періодики вже у рази перевищували загальні темпи інфляції у світовій економіці. Упродовж 1989–2004 рр. ціни на періодичні видання для університетських бібліотек США зросли на 215 %, загальний індекс зростання споживчих цін у державі за цей період становив 62 % [10]. За таких обставин академічні бібліотеки розвинутих країн масово скорочували обсяги комплектування та відмовлялися від важливих галузевих джерел інформації; у країнах, що розвиваються, обсяги комплектування академічних бібліотек почали скорочувалися ще більше [17]. Бібліотеки стали на «шлях поступової відмови, замість шляху поступового покращення» [25, с. 4].

Новий виток публікаційної активності вчених, збільшення кількості наукового змісту та номенкла-

тури видань, спричинив стрімкий розвиток Інтернету. Вчені з кожним роком вимагали дедалі більшої кількості змісту для інформаційного забезпечення власних досліджень. Першорядне значення у даному процесі відігравав технологічний чинник. Нові інформаційні технології зробили можливим створення високофункціональних онлайн-платформ зі складним пошуковим та навігаційним інструментарієм, здатних на якісно новому рівні здійснювати інформаційне забезпечення наукового процесу. Видавці задовольнили попит вчених і за рахунок додаткового збільшення передплатних цін створили такі платформи. На цих технологічних платформах створювалися нові електронні бібліотеки видавців, які були куплені або в інший спосіб потрапили під вплив однієї зі світових монополій. Таким чином, ефективність використання цих комерційних технологічних платформ у науково-інформаційній діяльності експонентно збільшувалася.

Ситуація ускладнювалася загальною бюджетною кризою у академічних бібліотеках, яка почала наростати з 1980-х і до середини 1990-х рр. Згодом вона набула ознак системності [25, с. 4]. Бібліотеки наукових та освітніх установ потрапили під подвійний тиск: з боку видавничих монополій, які з кожним роком у разі збільшували передплатні ціни, та керівництва власних закладів, яке виявилось неготовим збільшувати бібліотечні бюджети адекватно темпам подорожчання ресурсів, хоча також було незадоволене зменшенням обсягів комплектування. Видавництва наукових установ також перебували під серйозним тиском світових монополій, з кожним роком їх значущість зменшувалася і вони ставали збитковими суб'єктами академічного процесу [3, с. 9–10]. Ситуація, яка склалася, нагадувала замкнене коло, і, щоб розірвати його, потрібна була серйозна скоординована сила. Видавничі підрозділи університетів та невеликі наукові товариства, маючи спільний план дій, необхідні матеріальні ресурси на інноваційне оновлення своєї діяльності, можливо, могли б протиставити монополістам науково-видавничого ринку адекватний інформаційний та технологічний ресурс. Але основні очікування дрібних видавців були пов'язані з надіями, що рано чи пізно їх помітить та купить один зі світових монополістів. За таких умов найбільш технологічно розвинутою ланкою науки, найбільш зацікавленою у революційних змінах на видавничому ринку у провідних країнах світу виявилися саме академічні бібліотечні установи [3, с. 10, 16; 5; 6; 17; 24]. Тут потрібно уточнити, що йдеться про часи стрімкого розвитку Інтернет-технологій, поширення яких додатково посилювало

напругу в трикутнику інформаційних відносин дослідників, видавців і бібліотекарів. Нові технології відкрили вченим можливість прямого інформаційного обміну в обхід як видавничого, так і бібліотечного посередництва: і видавці, і бібліотекарі вели активні пошуки нових схем діяльності.

Розглядаючи інший аспект наростання кризи академічного бібліотекознавства, потрібно вказати на трансформацію кадрового складу бібліотек наукових установ. До середини 1990-х рр. для галузі загальною характерною стала тенденція до поповнення штатів «новими бібліотечними професіоналами» (або «дикими бібліотекарями»), у термінах професора Колумбійського університету Д. Ніла [13]) – фахівцями, яких до недавнього часу або не існувало взагалі, або вони не асоціювалися з бібліотечною справою. Серед іншого, дана обставина засвідчила серйозну кризу бібліотечної освіти, її повну невідповідність реаліям сучасної академічної діяльності. Виник парадокс: для сучасної академічної бібліотеки більш цінним виявився співробітник небібліотечної фахи. За даними Асоціації дослідних бібліотек (США), у 2005 р. кількість співробітників північноамериканських академічних бібліотек, які не мали вищої бібліотечної освіти, збільшилася на 35 % порівняно з 2000-м і на 142 % порівняно з 1985 р. В потужних бібліотеках, глибоко інтегрованих у загальнонауковий процес власних установ, вказана тенденція простежувалася (і простежується) найкраще [23]. Крім того, «дикі бібліотекарі» отримують, в середньому, більшу зарплатню порівняно зі своїми колегами з вищою фаховою освітою, які зайняті у традиційних бібліотечних процесах (бібліографія, каталогізація, обслуговування) [23], часто вони займають ключові керівні посади в бібліотеках [13]. Вони більш ініціативні та інноваційно налаштовані у питаннях перегляду традиційних бібліотечних процесів. Йдеться не лише про спеціалістів у сфері інформаційних технологій, хоча, в першу чергу, саме про них.

Таке кадрове переформатування академічних бібліотек пов'язане з втіленням у життя концепції «бібліотекар – найкращий посередник між новітніми технологіями та науковою спільнотою», про яку вперше заговорили 1994 р. [21]. Парадокс цієї концепції полягав у тому, що академічна бібліотека (традиційно «консервативна установа в середині консервативної установи») взяла собі за мету очолити академічну інформатизацію. Для цього потрібно було забезпечити органічне сприйняття нової ролі бібліотеки науковою спільнотою. Вже до кінця 1990-х рр. звичною стала практика проведення ака-

демічними бібліотеками (самостійно або у співпраці з університетськими обчислювальними центрами) різноманітних курсів, практикумів, тренінгів з питань використання новітніх технологій та створення електронних ресурсів для науково-викладацького складу, аспірантів, студентів [21]. Перспективним напрямом такої освітньої роботи стало проведення бібліотекарями індивідуальних тренінгів з питань використання інформаційних технологій для представників вищого керівництва науково-освітніх закладів. Цілком закономірно, що у багатьох наукових установах бібліотекарі почали виступати основними експертами, консультантами щодо створення електронних інформаційних ресурсів та технологічних засобів [3, с. 15]. Все це стимулювало інвестиції у технологічне переоснащення та кадрове переформатування бібліотек, сприяло нарощенню технологічної потужності бібліотек. А в результаті послідовно зростала роль бібліотеки як ключової ланки інформаційно-технологічної інфраструктури науки.

Нову кадрову структуру академічних бібліотек можна розглядати у різних ракурсах. Зрозуміло, що «нові бібліотечні професіонали» трансформують місію бібліотеки з середини, руйнують стереотипи та традиції бібліотекознавства, і з часом їх вплив лише зростатиме [13]. Ця тенденція має як конструктивні, так і деструктивні риси. У контексті нашого розгляду важливо відзначити, що «нові кадри» виступили (і виступають) одним із визначальних чинників формування інноваційного бачення ролі та функцій академічної бібліотеки як інституту. За даними дослідження Ithaka, проведеного у 2008 р., у питаннях інноваційного оновлення наукової діяльності бібліотекарі (принаймні у реаліях Північної Америки) є найбільш оптимістично налаштованими суб'єктами академічного процесу, вони виразно бачать свою роль у цих перетвореннях, мають натхнення та ресурси для реалізації широкого спектру високотехнологічних проєктів для науки і освіти [3, с. 15].

Отже, каталізатором інноваційних перетворень у науково-бібліотечній діяльності виступила системна криза галузі. Бібліотеки наукових установ ініціюють запровадження багатьох нових напрямів діяльності; деякі з них прямо пов'язані з запровадженням високотехнологічних рішень, інші стосуються менш технологічних сфер. Розглянемо ті з них, які є найважливішими у контексті формування академічними бібліотеками принципово нової інформаційно-технологічної інфраструктури науки: перенесення науково-видавничої діяльності в сферу власної відповідальності, поширення бібліотечних процесів на масиви первинних наукових даних, створення та під-

тримка сховищ даних власних установ, забезпечення збереженості електронних фондів, інтеграція гетерогенних інформаційних потоків.

* * *

Хоча парадигма розвитку бібліотеки як видавця (так звана «нова науково-видавничка модель») доволі часто обговорюється у фаховій літературі, ця тема різними дослідниками окреслюється по-різному. Дехто, говорячи про бібліотеку як про видавця, має на увазі: а) перенесення видавничого процесу академічної установи у його існуючому вигляді на технологічну платформу бібліотеки з метою оптимізації механізмів розповсюдження інформаційних ресурсів; б) передачу функцій представництва результатів діяльності установи в сферу відповідальності бібліотеки. Інші фахівці ведуть мову про суттєве оновлення структури науково-видавничого процесу за рахунок упровадження сучасних інформаційних технологій та введення у цей процес нових суб'єктів, насамперед, самої академічної бібліотеки з загальними координаційними функціями в процесах творення, реєстрації, обробки, збереження та розповсюдження результатів наукової діяльності установи. Інколи, при розгляді парадигми розвитку бібліотеки як видавця, згадують її діяльність щодо підтримки сховищ даних установи та забезпечення (само)архівування результатів дослідної діяльності співробітників (про це йтиметься у наступній частині дослідження). Згадані вище аспекти розгляду хоча і є різними, з точки зору глибини залучення бібліотек до науково-видавничих процесів, вони мають спільну рису, вкрай важливу для формування нового інституційного статусу академічної бібліотеки: крім існуючого напрямку взаємодії «бібліотека – вчений (читач)», у сферу прямої відповідальності бібліотеки потрапляє взаємодія «вчений (автор) – бібліотека»; таким чином, бібліотека замикає на собі повний цикл циркуляції наукових публікацій у межах академічного середовища і бере на себе відповідальність (повну або спільну з іншими академічними суб'єктами) за ефективність науково-інформаційної діяльності загалом.

Потрібно розуміти, що поява нової моделі науково-видавничої діяльності з'явилася як закономірний етап еволюції засобів та каналів наукової комунікації, криза галузі стала лише поштовхом до прискорення розвитку даного напрямку. Головна ознака цієї «нової моделі» – максимально повна орієнтація на потреби науковця як інформаційного донора та акцептора знань. Це не означає, що бібліотекарі стають редакторами у традиційному розу-

мінні змісту цієї професії, або редактори перебирають на себе функції бібліотекарів. Орієнтація на потреби науковця в умовах трансформації засобів наукової комунікації вимагає появи нового типу інформаційних фахівців, які розуміють інтелектуальне середовище навколо науковця у всій його багатогранності, які здатні виокремити носіїв нових корисних знань у перенасичених інформаційних потоках, які адекватно усвідомлюють роль метаданих наукової праці, пошукові та навігаційні стратегії вчених, принципи розповсюдження інформаційних ресурсів та значення збереження даних, тобто спеціалістів, здатних бути науковцями, мислити як науковці, здатних реально допомогти провести процеси обміну знаннями в академічній спільноті [24].

У другій половині 1990-х рр. академічні бібліотеки, об'єднуючи зусилля з академічними видавничими підрозділами та дрібними науковими товариствами, почали складати конкуренцію потужним науково-видавничим монополіям і намагалися власними силами «зламати» тенденцію до системного погіршення науково-інформаційного забезпечення науки. Серйозні інвестиції, зроблені бібліотеками у розвиток власної технологічної інфраструктури, наявність штату технічних фахівців та величезного досвіду мережевої взаємодії в процесі реалізації науково-бібліотечної діяльності давали їм змогу, без залучення великих обсягів додаткових коштів, створити спільні видавничі е-середовища [5]. У реаліях США та інших розвинутих країн вже до середини 1990-х рр. фактично не існувало академічних бібліотек, які б не були комп'ютеризованими та не мали хоча б елементарних засобів онлайн-взаємодії [4, с. 204]. У своїй переважній більшості вони не мали досвіду видавничої діяльності на рівні оцінки авторських робіт, проведення редакційних процесів та маркетингового супроводу видань, але такий досвід, а головне, престиж у академічному середовищі, був у видавничих підрозділах університетів та наукових товариств, які, натомість, не мали коштовної апаратно-комунікаційної інфраструктури, фінансових та кадрових ресурсів для інноваційного оновлення власної діяльності [3, с. 30; 6]. Таким чином, співпраця була взаємовигідною та економічно ефективною.

Серед перших потужних науково-видавничих ініціатив бібліотек слід назвати проект HighWire Press бібліотечної системи Стенфордського університету (США). Для того, щоб допомогти престижним науковим товариствам піднести видавничі процеси на якісно новий рівень і утвердитися на ринку електронних науково-інформаційних ресурсів, бібліотека

університету розробила потужну технологічну платформу та новий видавничий бренд – HighWire Press. Згідно стартової стратегії HighWire Press, побічна довготермінова мета проекту також полягала у створенні для комерційних видавців наукової, технічної та медичної літератури «конкуренції, небаченої ними раніше: конкуренції з боку високоякісної, оперативної, більш гнучкої та менш витратної продукції, якою володіє та яку виробляє сама академічна спільнота» [14]. Спочатку, у лютому 1995 р., платформа HighWire Press розміщувала лише один журнал – Journal of Biological Chemistry Американського товариства біохімії та молекулярної біології. Проте інноваційність підходів, що застосовувалися, дуже швидко привернула увагу академічної спільноти до новоствореної платформи; HighWire Press підписала угоди з двома найбільш авторитетними науковими часописами, що належали Science Американській асоціації сприяння розвитку науки та PNAS Національній академії наук (США). І одразу ж настав період стрімкого розвитку, постійного інноваційного вдосконалення HighWire Press. Станом на березень 2010 р. на платформі вже було представлено 1310 журналів 150 видавців (загальна кількість повних текстів статей – понад 6 млн); серед 200 найцитованиших наукових часописів 71 видається у електронному вигляді HighWire Press [1]. У кожного видавця свої бізнес-стратегії просування власних журналів, тому в межах платформи підтримується адміністрування різних форм передплат, хоча значна частина повнотекстового змісту доступна безкоштовно. Загальна ж кількість безкоштовно доступних повних текстів на платформі сягає 2 млн. За цим показником HighWire Press є найбільшим у світі сховищем безкоштовних повних текстів наукових статей [1].

Заслугує на увагу проект Lexicons of Early Modern English (LEME) Торонтського університету (Канада). В рамках спільного проекту бібліотеки та видавництва Університету була створена потужна технологічна платформа, на якій представлено 160 історико-мовознавчих довідкових баз даних: глосаріїв, словників, енциклопедій загальним обсягом 1,5 млн словоформ, а також наукових праць ранньої сучасної англійської мови (1480–1702). Створення самих баз є напрямом наукової діяльності установи, розпочатої у 1990 р. З 2004 р. бібліотека та видавництво Торонтського університету публікують ці бази даних на платформі LEME. Онлайн-платформа доступна у двох версіях: у відкритій, що призначена для задоволення загальноосвітніх потреб громадян та потреб шкільної освіти (пропонуються базові можливості пошуку), та у передплатній, яка пок-

ликана задовольняти фахові потреби науковців (на-явні можливості різних видів і типів складного по-шуку). В рамках виконання спільного завдання біб-ліотека забезпечує умови діяльності дослідної ла-бораторії, розробляє та підтримує технологічну інфраструктуру, надає Інтернет-хостінг, виконує технічний супровід проекту. Видавництво відпові-дає за сферу продажів, маркетинговий супровід проекту та роботу з передплатниками. Проект неп-рибутковий, передплатна версія платформи була за-пущена у 2007 р. для того, щоб частково покрити видатки кожного з партнерів: згідно укладеної ними угоди, прибутки від передплати у рівних частинах розподіляються між дослідною лабораторією, ви-давництвом та бібліотечною системою [6, с. 54–55].

Варто окремо зупинитися також на проекті MUSE. Він був започаткований у 1995 р. в рамках спільної ініціативи видавництва та університетської бібліоте-ки ім. Мільтона Ейзенхауера Університету Джонса Хопкінса (США). MUSE є технологічною платфор-мою, на якій публікуються періодичні наукові ви-дання у галузі суспільних і гуманітарних наук: ант-ропології, історії, країнознавства, лінгвістики, літе-ратурознавства, мистецтвознавства, правознавства, релігієзнавства, соціології, філософії тощо. Спочат-ку платформа обслуговувала видавничі потреби Уні-верситету, у 2000 р. були підписані угоди з зовніш-німи постачальниками інформації і проект почав розвиватися як зведена технологічна платформа ви-давців соціогуманітарної літератури [7]. Станом на березень 2010 р. на платформі представлено 439 на-укових часописів 110 некомерційних видавців.

Значним кроком на шляху запровадження «нової науково-видавничої моделі» стало створення між-народного бібліотечного альянсу Scholarly Publis-hing and Academic Resources Coalition (SPARC). У 1997 р. Асоціація дослідних бібліотек (США) зап-ропонувала об'єднати наукові бібліотеки з метою ухвалення спільного плану дій щодо вирішення проблем наявного дисбалансу в науково-видавни-чій діяльності та зменшення фінансового тиску на бібліотеки. Після проведених консультацій у 1998 р. була створена коаліція SPARC. Її діяльність має три основні напрями: роз'яснювальна робота з усі-ма інститутами, залученими до науково-видавни-чої діяльності та пропаганда інноваційних органі-заційних, технологічних моделей розвитку; лобю-вання у академічній видавничій політиці змін, спрямованих на залучення потенціалу нових тех-нологій для оптимізації процесів академічної кому-нікації; інкубація взірців життєздатних фінансових та видавничих моделей, корисних для академічних

установ та науки загалом. Починаючи з 2002 р., SPARC докладає значних зусиль щодо лобювання ідей відкритого доступу до результатів наукових досліджень та підтримки відповідних ініціатив академічних бібліотек. Станом на кінець 2009 р. до коаліції SPARC входять понад 220 бібліотек та низ-ка потужних бібліотечних асоціацій (Асоціація академічних медичних бібліотек, Канадська асоці-ація дослідних бібліотек, Рада австралійських уні-верситетських бібліотек та ін.), в основному з Пів-нічної Америки. Крім того, більше 100 європейсь-ких наукових бібліотек є членами союзного бібліо-течного альянсу SPARC Europe, понад 600 установ входять до альянсу SPARC Japan; а взагалі членс-тво у SPARC і союзних коаліціях мають приблизно 800 академічних та дослідних бібліотек з Північної Америки, Європи, Японії, Китаю та Австралії [20].

Серед ініціатив SPARC варто назвати біомедич-ний проект BioOne. Він був розпочатий у 1999 р. спільно Американським інститутом біологічних наук, SPARC, Університетом Канзасу, Великим за-хідним бібліотечним альянсом (консорціум з 32 академічних бібліотек США) та видавництвом Allen Press. Мета цього проекту – створення тех-нологічної платформи для агрегації на ній високо-цитованих періодичних видань наукових това-риств та запуск нового видавничого бренду, здат-ного скласти конкуренцію навіть вагомим продук-там комерційних науково-видавничих монополій [2]. Платформа була запущена у 2001 р. Бізнес-мо-дель просування платформи передбачає доступ до основної частини повнотекстового змісту на умо-вах передплати та публікацію певної частини зміс-ту у вільному доступі. Станом на березень 2010 р. на платформі BioOne представлено 160 назв ви-дань 123 видавців. Більшість видань періодично публікують окремі статті у відкритому доступі, 11 видань надають у вільний доступ весь свій зміст.

Не будемо заглиблюватись у опис кожного конк-ретного проекту, оскільки на сьогодні їх досить багато і всі вони більш-менш схожі між собою. На-томість, розкриємо деякі питання, пов'язані з суто технологічними аспектами розвитку бібліотеки як видавця наукової літератури.

Як говорилося вище, взявши на себе виконання комплексу функцій, пов'язаних із реалізацією нау-ково-видавничих процесів, академічна бібліотека замкнула на собі повний цикл циркуляції наукових публікацій. Це призвело до нового витка у переос-мисленні видавничих і бібліотечних баз даних та програмних платформ для доступу до них. Виник-ла потреба розроблення інтегрованого онлайн-ово-

го програмного інструментарію для супроводу технологічних процесів бібліотечної діяльності як на етапі створення наукових видань, так і на етапі інформаційного забезпечення вчених. Таким чином, все звелось до об'єднання в єдиному розподіленому технологічному комплексі систем електронної доставки рукописів, онлайнного менеджменту конференцій, керування веб-змістом, автоматизованих бібліотечно-інформаційних систем, пошукових машин, модулів збору веб-статистики тощо. Такі комплекси були створені. Наразі доступна ціла низка програмних засобів як комерційних, так і безкоштовних, які забезпечують повний «цикл життя» онлайнних науково-інформаційних ресурсів: від подання авторами рукописів у видавництва і до отримання статистичних та наукометричних показників використання окремих опублікованих об'єктів. Серед безкоштовних програмних продуктів можна назвати такі платформи: DPubS, ePublishing Toolkit, HyperJournal, Open Journal Systems тощо. Показники функціональності, потужності та масштабованості платформ мають відмінності. За результатами проведених нами тестувань, серед відкритих програмних засобів найбільш функціональною, простою у підтримці та дружньою до користувачів є платформа Open Journal Systems, яка нижче розглядатиметься більш детально.

Тут і у двох наступних частинах нашого дослідження з метою більш глибокого розкриття суті нових інструментальних засобів бібліотек детально розглядатиметься функціональність одного з наявних безкоштовних програмних пакетів з відкритим вихідним кодом. У якості прикладу платформи для повноцінного науково-видавничого е-середовища візьмемо програмний пакет Open Journal Systems (OJS). Це програмний пакет з відкритим вихідним кодом, призначений для забезпечення технологічного супроводу на рівні окремого журналу або журнальної колекції процесів онлайнної взаємодії з авторами наукових текстів, редакційного та каталогізаційного опрацювання авторських подань, формування та публікації повних текстів наукових статей, післяпублікаційної підтримки науково-інформаційних ресурсів, керування передплатами, формування статистичних звітів, архівування повнотекстового змісту тощо. Розроблення платформи розпочалося в рамках спільного дослідного проекту канадських і американських університетів та академічних бібліотек Public Knowledge Project. У 2001 р. було випущено першу версію OJS. У подальшому наукові установи з інших країн (зокрема Бразилія) також доклали значних зусиль до покращення програмного

коду платформи, хоча основним розробником OJS залишається Public Knowledge Project [16].

Програмний пакет OJS – це цілісний журнальний сервер (сервер програмних додатків), призначений для встановлення на локальному апаратному веб-сервері видавничої установи. Система OJS є операційно незалежним рішенням, вона може функціонувати під різними операційними платформами (Linux, MacOS, Windows тощо). Вимоги до серверного оточення включають MySQL або PostgreSQL у якості серверу баз даних та PHP у якості мови серверних скриптів. Різні журнальні сервери OJS є незалежними один від одного, вони працюють зі своїми власними базами даних та комплектами бізнес-логіки; хоча, за необхідності, можна задіяти механізми повного або часткового злиття кількох OJS-проектів шляхом автоматизованої міграції баз даних на єдину апаратно-програмну платформу OJS. Характерною рисою системи OJS є простота налаштування та підтримки даного програмного забезпечення. Наприклад, Національна бібліотека Австралії запустила власний проект Open Publish на платформі OJS за декілька робочих днів силами трьох співробітників (системний адміністратор, редактор видання та бібліотекар – і всі вони мали перший досвід роботи з подібною системою), процес підтримки платформи Бібліотекою займає еквівалент одного робочого дня на місяць від бібліотекаря і ще менше часу системного адміністратора [8].

Користувачі взаємодіють з платформою віддалено через спільний для всіх веб-інтерфейс (принцип «веб як платформа»). Реалізація інтегрованого технологічного циклу OJS забезпечується через механізми глобального розподілу користувачьких ролей. Тобто всі користувачі, щоб так чи інакше змінювати зміст журнального серверу, повинні бути зареєстрованими у системі (для того, щоб переглядати опублікований зміст; реєстрація у системі не потрібна, окрім випадків, коли доступ до змісту обмежується примусово). При цьому користувачі реєструються у системі не глобально, а для виконання певних конкретних функцій, і, відповідно, отримують обмежені обсяги прав, достатні для реалізації їх ролей у науково-видавничих та науково-інформаційних процесах (наприклад, на спільній для кількох журналів платформі, *Літературний редактор* окремого журналу отримує права доступу та зміни лише дуже обмеженої кількості рукописів, які перебувають на стадії літературного редагування у цьому конкретному журналі; інших прав він не має). Всього на платформі OJS передбачено 10 глобальних ролей користувачів, кожна з яких передба-

чає свої обсяги прав доступу та власний інструментарій на платформі: *Адміністратор сайту, Менеджер журналу, Відповідальний редактор, Редактор розділу, Рецензент, Літературний редактор, Редактор верстки, Коректор, Автор і Читач*. Такий широкий спектр ролей зроблений для забезпечення масштабованості системи OJS, хоча у невеликих наукових часописах фактично один користувач виконує всі ролі, окрім *Автора, Рецензента і Читача*. Крім того, у межах єдиного облікового запису користувача можуть підтримуватись одразу кілька ролей. Наприклад, редактор наукового часопису може сам бути науковцем, у цьому випадку його професійна діяльність потребуватиме, окрім виконання ролі *Редактора*, ще й виконання ролі *Автора / Рецензента / Читача* (власного часопису та / або інших часописів у межах єдиної платформи OJS).

Користувач, який встановлює OJS, автоматично отримує права *Адміністратора сайту* (логін і пароль, які надають повний доступ до будь-якого змісту в межах платформи загалом). До його функцій входить створення (або виключення, у разі потреби) журналів, які працюватимуть під керуванням серверу OJS. Створюючи журнали, *Адміністратор сайту* створює також облікові записи у системі для *Менеджерів журналів* (тобто логіни і паролі, які надаватимуть права повного доступу до змісту в межах окремих журналів). *Менеджер журналу* (який може, у разі потреби, виконувати також роль будь-якого члена редакційного штату окремого видання – його роль включає всі права на редагування, публікацію та коректуру в межах журналу, для якого він є *Менеджером*) оформляє видання та налаштовує його для запуску на платформі (формулює / коригує політику журналу, публікує/змінює вихідну інформацію, склад редколегії, відомості про авторів, реалізує мовні та інші інтерфейсні налаштування веб-сайту журналу на платформі тощо), а також створює облікові записи для членів редакційного штату часопису (*Відповідальних редакторів, Редакторів розділів, Літературних редакторів, Редакторів верстки та Коректорів*). Також *Менеджери журналів* (у журналах, які практикують моделі онлайнної передплати), досить часто виконують функції *Менеджерів передплат*, тобто забезпечують технічні аспекти роботи передплатників з онлайнним змістом журналів: адмініструють діапазони IP-адрес передплатників та облікові записи *Читачів* журналу, надають консультації тощо. Хоча інколи для адміністрування передплат на цілісні журнальні колекції, розміщені на платформі, в системі створюються

користувачі з особливими правами доступу в межах усіх журналів на платформі.

Оскільки ми згадали передплати, то зазначимо, що платформа OJS дозволяє адміністрування різних типів передплат, хоча створювалася вона в рамках цільової програми канадського уряду для популяризації відкритого доступу та допомоги науковим установам у започаткуванні відкритих моделей публікації результатів наукових досліджень. Абсолютна більшість журналів, котрі використовують OJS у якості платформи, є журналами відкритого доступу або гібридними журналами, що практикують надання доступу до щойно опублікованих матеріалів лише передплатникам і забезпечення відкритого доступу до повних текстів через певний проміжок часу («період ембарго») [15]. Система має алгоритми для автоматизованого адміністрування такої моделі доступу.

Взаємодія користувачів на платформі OJS реалізується кількома способами, але в основному вони взаємодіють засобами електронної пошти через вбудований у OJS власний поштовий сервер. Пояснимо це на прикладі типового алгоритму онлайнного видання наукової статті у журналі на платформі OJS.

Насамперед, потенційний автор повинен бути зареєстрованим користувачем журналу з правом виконання ролі *Автора*. Якщо така реєстрація відсутня, він може зареєструватися самостійно або його може зареєструвати член видавничого штату журналу (залежно від політики окремого видання і конкретної ситуації). Частіше всього, якщо на платформі представлено декілька журналів, при реєстрації користувачеві надається можливість зареєструватися «наскрізно», створити спільний обліковий запис для кількох журналів одночасно, і для кожного з журналів обрати бажані ролі: *Автор* та / або *Читач*. Якщо подібне передбачене редакційною політикою журналу та користувач має бажання, він може зареєструвати себе також для виконання ролі *Рецензента*. При реєстрації всі користувачі, і *Автори* у т. ч., обов'язково вказують власну адресу e-mail, яка буде адресою для листування. Кожний користувач у системі має власну сторінку, на якій зберігається інформація щодо всіх його взаємодій з усіма журналами, до яких він має те чи інше відношення. *Автори* мають на своїх сторінках списки рукописів, вже поданих ними до редакцій наукових часописів у межах єдиної платформи OJS, із зазначенням поточної стадії редакційного опрацювання кожного подання. Веб-форма для надсилання рукопису до журналу дуже нагадує веб-форму для написання електронного листа. Вона містить дещо більшу кількість полів

і може бути надіслана лише разом з файлом рукопису в стандартному текстовому форматі. Автор заповнює поля «тема», «ключові слова», «індекс класифікаційної системи», «анотація» тощо; крім основного тексту рукопису, у разі потреби, він може надіслати видавцеві також додаткові файли (наприклад, комплекти первинних даних, матеріали для оцінки дослідного інструментарію, електронні копії архівних документів тощо). Після того як Автор завершить процес подачі рукопису, Редактору* відповідного журналу система OJS автоматично надсилає електронною поштою повідомлення про те, що до його журналу зроблено нове подання. Цей лист містить гіпертекстове посилання на сторінку платформи OJS, куди повинен перейти Редактор для того, щоб розпочати роботу над поданням. Редактор розглядає інформацію, надіслану Автором, та приймає відповідне рішення: або повертає рукопис на доопрацювання (система надсилає відповідний лист Автору), або переводить подання на стадію наукового рецензування. При другому варіанті система OJS надає Редактору ранжований за науковими інтересами перелік доступних Рецензентів, з якого Редактор вибирає бажані кандидатури. Визначеним Рецензентам система надсилає електронні листи-запрошення на проведення наукового рецензування подання (знов-таки, листи містять відповідні гіпертекстові посилання на сторінки платформи OJS). Потенційний рецензент розглядає анотацію, надіслану Автором разом з рукописом. Якщо він відмовляється працювати над поданням, для Редактора генерується відповідний лист-вибачення. Якщо ж Рецензент приймає запрошення, йому стає доступним повний текст авторського рукопису. Форма рецензії може заповнюватися Рецензентом одразу або у кілька кроків (наприклад, протягом місяця). Головне поле, яке містить ця форма, – це «рекомендація рецензента» (прийняти подання, відправити на доопрацювання, надіслати іншому рецензенту, надіслати до іншого видання / у інший розділ, відмовити автору). Рецензент може долучити до форми файли, які вважає за потрібне (наприклад, текст рукопису з запропонованими правками). Крім того, форма має окремі поля «для редактора та автора» та «лише для редактора». Завдяки їм Рецензент має змогу повідомити редакцію про певні додаткові недоліки тексту, про які не варто говорити автору. Після закінчення рецензування система генерує відповідні електронні листи для Редактора та Автора (останньому без даних

* Тут і далі при описі OJS, під Редактором розуміється Відповідальний редактор або Редактор розділу, залежно від профілю конкретного журналу.

відправника). На цьому етапі Редактор приймає одне з таких рішень: відправляє подання до архіву; продовжує листування з Автором; проводить повторне рецензування; переводить подання на стадію літературного редагування. У разі останнього рішення він призначає Літературного редактора, Редактора верстки та Коректора для роботи над поданням. Літературний редактор отримує електронний лист-призначення. У разі прийняття призначення він безпосередньо на сервері редагує назви статті, анотацію та ключові слова всіма мовами; завантажує авторський рукопис на свій локальний комп'ютер, редагує його та вивантажує відредаговану версію знову на сервер OJS для проведення консультацій з Автором. Отримавши запрошення переглянути редакторські правки, Автор завантажує останню версію подання на свій локальний комп'ютер, а потім вивантажує власну версію на сервер OJS. Після того, як Літературний редактор і Автор узгодять остаточну редакцію майбутньої статті, Редактор верстки отримує лист-сповіщення про те, що літературне редагування завершено і подання готове для виготовлення верстки. Він форматує текст відповідно до стилю, прийнятого часописом, трансформує файл рукопису в текстовому форматі у гранки статей всіх форматів, прийнятих конкретним видавцем (PDF, HTML та / або PS), редагує графічні компоненти майбутньої статті. Додаткові файли, надіслані Автором разом з рукописом, якщо і публікуються, то, як правило, у оригінальному форматі, без редакційних правок. Після завершення виготовлення верстки, Редактор верстки повідомляє про це електронним листом Редактора, Коректора і Автора. І Коректор, і Автор мають доступ лише на читання гранок. Вони не можуть самостійно вносити до них зміни, тому, вичитуючи статті, формують спеціальні форми запитів на коригування. Отримавши їх, Редактор переглядає запропоновані правки та надсилає доручення Редактору верстки на внесення змін до гранок. Після того як процедура коректури подання завершена, Редактор верстки надсилає лист Редактору про те, що стаття готова для включення до графіка публікації. По мірі готовності статей до друку та відповідно до графіка публікації конкретного видання Відповідальний редактор журналу вибирає статті для включення до чергових випусків і публікує їх. Зміст нового випуску та анотації, включених до нього статей, стають загальнодоступними на сайті журналу. Залежно від політики доступу журналу, повні тексти статей стають доступними всім відвідувачам сайта або лише передплатникам. При цьому зареєстровані Читачі, якщо вони обрали таку опцію,

отримують листи-повідомлення про вихід нових випусків журналу. Крім того, комплекти метаданих нових статей автоматизовано розсилаються до зовнішніх інформаційних систем, з якими співпрацює журнал (CrossRef, DOAJ, LOCKSS та ін.).

Кожна група користувачів має власні інструменти на платформі OJS, необхідні для оптимізації певних технологічних процесів. Особливо багатим є інструментарій читача. Більшість його інструментів – це зовнішні додаткові модулі системи OJS; при кожному впровадженні системи встановлюється різний асортимент цих інструментів, який є оптимальним з точки зору забезпечення максимальної зручності та функціональності читачього середовища для контингенту конкретної електронної бібліотеки. Інструменти читача можуть встановлюватись і налаштовуватись *Адміністратором* сайту для всіх журналів на платформі та / або *Менеджерами* журналів для окремих часописів.

Інструментарій читача – це панель, яка з'являється при перегляді повного тексту журнальної статті (за бажанням користувача цю панель можна відключити). На ній згруповані всі основні інструментальні засоби, які можуть стати у нагоді читачеві конкретного тексту. За своїм призначенням всі інструменти поділяються на дві великі групи: загальні та «пов'язані об'єкти». До загальних належать, наприклад, інструмент «Прочитувати статтю» (користувачеві видається правильний бібліографічний запис статті певного, заздалегідь заданого стандарту та/або цитата на статтю експортується у зовнішню, задану користувачем, систему). Інший приклад загального інструменту читача – «Політика рецензування» (користувачеві видається довідка про те, якими були механізми рецензування даної статті та у яких зовнішніх реферативних базах даних вона проіндексована). Інструмент «Про автора» видає користувачеві біографічну довідку про автора статті, яку він читає; інструмент «Написати автору» дає змогу надіслати лист автору статті; інструмент «Повідомити колегу» автоматизує надсилання листа з посиланням на статтю. За допомогою інструменту «Подивитися термін» забезпечується зв'язок системи OJS з зовнішнім тлумачним словником (користувач може виділити окреме слово у повному тексті статті та отримати тлумачення виділеного терміна у заздалегідь заданому тлумачному словнику або в енциклопедії).

До групи «пов'язаних об'єктів» належать інструменти, які забезпечують пошук інформаційних об'єктів, подібних за тією чи іншою ознакою до тексту, який читає користувач. На платформі OJS

«пов'язані об'єкти» також мають свою диференціацію на загальні та галузеві-залежні. «Галузеві-залежні пов'язані об'єкти» – це інструменти, призначені для задоволення інформаційних потреб фахівців окремої галузі знання; це означає, що при перегляді статті з біології, користувачеві буде запропонований один набір інструментів, при перегляді статті з економіки цей набір буде іншим (до речі, згаданий вище загальний інструмент «Подивитися термін» також може бути налаштований як галузеві-залежний: при читанні статті з хімії надаватиметься тлумачення з хімічного тлумачного словника, біологічна стаття буде зв'язана з біологічним словником і т. д.). Типовий інструмент з групи «загальних пов'язаних об'єктів» – «Інші праці автора» (інструмент забезпечує пошук наукових праць автора (або всіх співавторів) журнальної статті у зовнішній пошуковій системі та / або на платформі OJS). Інструменти «Пов'язані дослідження», «Книжки з теми», «Дисертації», «Урядові документи», «Тема у пресі», «Веб-пошук» тощо можуть бути налаштовані як галузеві-залежні, хоча можуть бути і загальними. Всі вони працюють за однаковим принципом: система OJS екстрагує ключові слова (або інші метадані) журнальної статті та формує на їх основі запит до зовнішніх пошуково-інформаційних систем. Таким чином, засобами інструменту «Пов'язані дослідження» система може провести пошук документів за ключовими словами у базах даних Web of Science та Scopus, а також у базі Inspec, якщо стаття відноситься до розділу «Фізика» або у базі Medline, якщо вона відноситься до розділу «Біологія».

Вибір баз даних для пошуку пов'язаних об'єктів у різних впровадженнях OJS різний. Принципи створення власних інструментів читача відкриті та доволі прості (на рівні базового знання булевої алгебри), тому *Менеджери журналів* часто власноруч створюють інструменти читача з такою функціональністю та номенклатурою баз даних, яка найкраще охоплює інформаційні потреби та стратегії пошуку читачів конкретного часопису. Для потужних галузевих комплексів, наприклад, для галузей астрофізики, освіти, існують вже розроблені готові набори інструментів читача [11].

Станом на початок 2010 р. розроблено 15 повних мовних локалізацій системи OJS 2.3 (українські локалізації останніх версій пакета перебувають у процесі розроблення) [15]. У кожному впровадженні може використовуватися довільна кількість локалізацій. При встановленні системи OJS *Адміністратор сайту* обирає одну базову локалізацію (основну мову користувацького інтерфейсу плат-

форми загалом) та завантажує всі необхідні додаткові локалізації, з яких *Менеджери журналів* зможуть обирати необхідні, щоб надати користувачам своїх журналів можливість вибору оптимальної для них мови інтерфейсу.

Повну кількість впроваджень системи OJS підрахувати складно, оскільки дистрибутив цього програмного пакета перебуває у вільному доступі. Підраховуються лише ті проекти, розробники яких забажали зареєструвати свої впровадження на веб-сайті OJS. Згідно з цими неповними даними, станом на січень 2010 р., на платформах OJS по всьому світу сукупно розміщено понад 5 тис. журналів, у т. ч. з деталізацією за географічною ознакою, 1,5 тис. журналів країн Південної Америки, 1,3 тис. північноамериканських часописів, майже тисячу журналів з європейських країн, понад 650 азійських часописів, 430 журналів країн Африки та 100 – з країн Австралії і Океанії [15]. Декілька найбільших журнальних серверів обслуговують одночасно по 100 і більше наукових журналів, редакції яких знаходяться у десятках різних держав або навіть на різних континентах.

Окрім OJS, у рамках Public Knowledge Project розроблені також інші системи. Серед них Open Conference Systems (OCS) – програмна платформа, призначена для адміністрування проведення, публікації та подальшого використання матеріалів наукових конференцій. Не будемо заглиблюватись у опис даної системи, оскільки технологічно принципи роботи OJS та OCS схожі. Ці науково-видавничі системи відрізняються лише загальними організаційними алгоритмами взаємодії (авторів з редакціями часописів / доповідачів з членами оргкомітетів конференцій).

Серед розроблених продуктів варто відзначити також РКР Open Archives Harvester – систему збору метаданих та інструмент для організації федеративного пошуку інформації у межах заданої сукупності окремих баз даних та електронних бібліотек. Крім того, на стадії розроблення Public Knowledge Project перебуває і платформа Open Monograph Press – складний модульний програмний продукт, призначений для обслуговування інфраструктури публікації та подальшого використання монографій.

Пояснивши на прикладі конкретної програмної платформи, про яку інформаційно-технологічну інфраструктуру бібліотек йде мова, повернемося до загальних питань концепції розвитку академічної бібліотеки як видавця. Зокрема, наведемо деякі узагальнюючі дані.

За даними Асоціації дослідних бібліотек (США)

[9], станом на кінець 2007 р., 44 % академічних бібліотек повністю або частково забезпечують науково-видавничі процеси власних установ (31 % у співпраці з видавництвами установ), інші 21 % бібліотек планують долучитися до видавничих процесів найближчим часом. (Тут потрібно зауважити, що до Асоціації дослідних бібліотек входять лише бібліотеки найбільших наукових та освітніх установ США і Канади. Всі ці установи, в основному, крім власних потужних бібліотек, мають також власні видавництва зі сталими традиціями діяльності. За оцінками експертів [12], реальна питома вага академічних бібліотек, залучених до видавничих процесів власних установ, може відрізнитися як у одну, так і в іншу сторону.) Серед бібліотек, залучених до видавничих процесів, 88 % зайняті публікацією наукових журналів, 79 % – матеріалами конференцій, 71 % – монографіями (видання бібліотеками інших матеріалів не розглядалось). Більшість бібліотек (бібліотечно-видавничих служб) підтримують свої онлайн платформи для реалізації видавничої діяльності; окремі бібліотеки використовують зовнішні видавничі платформи (bepress, MUSE тощо), що звільняє їх від необхідності підтримувати власне апаратне та програмне забезпечення. Серед онлайнних науково-видавничих платформ бібліотек 55 % функціонують на базі системи OJS. Часто остання використовується у поєднанні з системою Dspace* як сховище даних установи та / або OCS у якості серверу конференцій. Бібліотеки забезпечують публікацію як нових видань, так і видань, які вже мають свою історію: 49 % журналів існували до започаткування нової моделі видавничого процесу в установі, 31 % – є новими виданнями, започаткованими вже після залучення бібліотеки до видавничих процесів, інші 20 % журналів на момент проведення дослідження перебували на стадії започаткування та оформлення на платформах бібліотек. В середньому кожна бібліотечно-видавнича служба обслуговує по 7–8 періодичних видань. За галузевою ознакою, бібліотеки забезпечують публікацію видань з широкого спектру наукових дисциплін, серед яких незначно домінують гуманітарні. Часто бібліотеки реалізують видавничу діяльність у двох паралельних напрямках: підтримують інфраструктуру публікації нових випусків періодичних видань і паралельно ведуть роботи з оцифрування та публікації архівних випусків видань. Бібліотечно-видавничі служби зайняті публікацією як друкованих, так і електронних версій видань, хоча за

* Питання інтеграції OJS та DSpace розглядатимуться у наступній частині дослідження.

обсягами опублікованого змісту домінує онлайнове видання, оскільки більша частина журналів не має друкованих версій. Три чверті бібліотечно-видавничих служб фінансуються з базових бюджетів бібліотек, хоча для реалізації більшості проектів залучаються і зовнішні (одне або два) джерела фінансування (гранди, цільові субсидії установ, урядові програми розвитку, прибутки від передплати, плата за публікацію тощо). Всі досліджені бібліотечно-видавничі служби зайняті у процесах забезпечення та підтримки технологічної інфраструктури видавничої діяльності. У різних проектах бібліотеки несуть відповідальність також за захист авторських прав, рестрацію опублікованих ресурсів (ISSN, ISBN, DOI), каталогізацію, архівування, інтеграцію з подібними проектами; крім того, бібліотечні фахівці часто залучаються до літературного редагування та / або виготовлення верстки видань. Іноді до сфери їх компетенції належить організація процесів наукового рецензування авторських робіт, але жодна з досліджених бібліотек поки не проводить наукового рецензування силами власних спеціалістів.

Як зазначалося вище, більшість бібліотек реалізують видавничі проекти у співпраці з видавництвами власних установ. Зрозуміло, важливу роль у цьому процесі відіграє також міжбібліотечна співпраця, але такий тип співпраці ми не розглядаємо, адже він традиційний і само собою зрозумілий. Співпраця бібліотек з видавництвами – це найпоширеніший, хоча і не єдиний, тип співпраці «нової видавничої моделі». Іноді (у одній третині випадків, за даними дослідження SPARC [6]) до реалізації видавничих процесів, крім видавництв та бібліотек, залучаються також обчислювальні центри та/або дослідні підрозділи установ. У деяких випадках обчислювальні центри і дослідні лабораторії співпрацюють окремо: або з бібліотекою, або з видавництвом. Але найчастіше «нова видавнича модель» передбачає саме двосторонню співпрацю академічної бібліотеки та видавництва установи.

Такий тип співпраці має великі перспективи, хоча, слід зауважити, стратегії діяльності бібліотек та видавництв істотно відрізняються за своїми економічними моделями. Бібліотечні установи традиційно повністю орієнтуються на зовнішні субсидії, тоді як від видавництв керівництво наукових установ зазвичай вимагає самоопукності хоча б на рівні 80–90 %. Звідси постає важлива проблема співпраці цих інститутів: загальне тяжіння видавництв до традиційних (перед)платних моделей доступу до результатів наукових досліджень, і в той же час у більшості випадків категоричне відстоювання мо-

делі відкритого доступу до інформації академічними бібліотеками. Існує низка й інших діаметрально протилежних бачень видавничої діяльності. За даними досліджень SPARC [6], співпраця бібліотек і видавництв на своєму початковому етапі, як правило, має рівноправний характер, але у процесі подальшої співпраці одна із сторін все-таки починає домінувати і кількість компромісів у спільному проекті зменшується. Часом співробітництво бібліотеки і видавництва обома партнерами розглядається як вимушена тимчасова модель розвитку видавничого проекту. Частіше всього (у 85 % проектів) економічна модель спільних проектів бібліотек і видавництв не передбачає формування інтегрованого бюджету проекту, кожна зі сторін має власну бізнес-модель і власні джерела фінансування. У деяких випадках сторони, що співпрацюють, навіть не підписують формальних угод про співпрацю, вона будується на основі неформальних домовленостей директорів бібліотек і видавництв [6, с. 43, 44].

І все-таки, при наявності цілої низки спільних проблем співпраця бібліотек з видавництвами у академічній спільноті набирає сили. У 2009 р. Асоціація американських університетів, Асоціація дослідних бібліотек, Коаліція мережевої інформації, Національна асоціація державних університетів та ленд-грант коледжів (США), за результатами проведеної дискусії, опублікували спільний меморандум – заклик до членів академічної спільноти підвищувати роль університетів у питаннях розповсюдження результатів наукових досліджень. Пункти стратегії, рекомендованої університетам, зокрема, передбачають «за можливості, використовувати та вдосконалювати наявну інфраструктуру розповсюдження [результатів наукової праці] (таку, як сховища даних установ)», «ініціювати перегляд наявних відносин видавництв і бібліотек з метою підвищення рівня їх співробітництва. Робити інвестиції у співробітництво видавництв і бібліотек» [22].

Отже, формування «нової науково-видавничої моделі» не можна вважати завершеним процесом. Організаційні і методичні засади видавничої діяльності, ймовірно, будуть розвиватися і набувати оптимальних форм. Але у контексті нашого дослідження важливо те, що за останні 10–15 років академічні бібліотеки чітко усвідомили: «більше не існує питання, чи будуть бібліотеки надавати видавничі послуги, сьогодні проблема полягає у тому, які видавничі послуги надаватимуть бібліотеки. Таким чином, керівникам університетів необхідно замислитися, наскільки корисними для їх установ можуть бути інвестиції у бібліо-

течно-видавничі служби, особливо у контексті суміжних трансформацій бібліотечного обслуговування» [9, с. 28].

Список використаних джерел

1. About HighWire Press® [Virtual Resource] / HighWire Press. – Access Mode : URL : highwire.stanford.edu/about/. – Title from Screen. – Date of Access: 10 March 2010.
2. Alexander, A., Goodyear, M. The development of BioOne: changing the role of research libraries in scholarly communication [Virtual Resource] / Adrian Alexander, Marilu Goodyear // *Journal of Electronic Publishing*. – 2000. – Vol. 5. – N. 3. – Access Mode : URL : dx.doi.org/10.3998/3336451.0005.302. – Title from Screen. – Date of Access: 13 November 2009.
3. Brown, L. et al. University Publishing in a Digital Age: Ithaka Report / Laura Brown, Rebecca Griffiths, Matthew Rascoff. – New York: Ithaka, 2007. – 67 p.
4. Budd, J. The changing academic library: operations, culture, environments / John M. Budd. – Chicago: Association of College and Research Libraries, 2005. – V, 323 p.
5. Case, M. M., John, N. R. Opening up scholarly information at the university of illinois at chicago [Virtual Resource] / Mary M. Case, Nancy R. John // *First Monday*. – 2007. – Vol. 12. – Is. 10. – Access Mode : URL : firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1956/1833.
6. Crow, R. Campus-based publishing partnerships: A guide to critical issues / Raym Crow; SPARC. – Washington: SPARC, 2009. – 69 p.
7. Dye, J. L. Project MUSE Celebrates 10 Years / Jessica L. Dye // *Information Today*. – 2005. – Vol. 22. – Is. 9. – P. 44.
8. Graham, S. The National Library of Australia: Open access to Open Publish [Virtual Resource] // *First International PKP Scholarly Publishing Conference (Vancouver, Canada, 11–13 July 2007)*. – Access Mode : URL : ocs.sfu.ca/pkp2007/papers/grahamPKP2007.pdf.
9. Hahn, K. L. Research Library Publishing Services: New Options for University Publishing / Karla L. Hahn; Association of Research Libraries. – Washington: Association of Research Libraries, 2008. – 40 p.
10. Helfer, D. S. Is the big deal dead? Status of the crisis in scholarly publishing / Doris Small Helfer // *Searcher*. – 2004. – Vol. 12. – N. 3. – P. 27–32.
11. Kopak, R., Chiang, C.-N. An interactive reading environment for online scholarly journals: The Open Journal Systems Reading Tools / Rick Kopak, Chia-Ning Chiang // *OCLC Systems & Services*. – 2009. – Vol. 25. – Is. 2. – P. 114–124.
12. Morrison, H. The library as publisher: an emerging norm [Virtual Resource] / Heather Morrison // *The Imaginary Journal of Poetic Economics*. – 2008. – 3 April. – Access Mode : URL : poeticeconomics.blogspot.com/2008/04/library-as-publisher-emerging-norm.html. – Title from Screen. – Date of Access: 14 November 2009.
13. Neal, James G. Raised By Wolves: integrating the new generation of feral professionals into the academic library / James G. Neal // *Library Journal*. – 2006. – Vol. 131. – P. 42–44.
14. Network-Based Scholarly Publishing: A Prospectus [Virtual Resource] / HighWire Press. – June 1995. – Access Mode : URL : highwire.stanford.edu/about/original_info.dtl. – Title from Screen. – Date of Access: 14 November 2009.
15. Open Journal Systems [Virtual Resource] // Public Knowledge Project. – Access Mode : URL : pkp.sfu.ca/?q=ojs. – Title from Screen. – Date of Access: 10 November 2009.
16. Open Journal Systems [Virtual Resource] // *Wikipedia: The Free Encyclopedia*. – Access Mode : URL : en.wikipedia.org/w/index.php?title=Open_Journal_Systems&oldid=322732049. – Title from Screen. – Date of Access: 1 November 2009.
17. Pyati, A. A critical theory of open access: Libraries and electronic publishing [Virtual Resource] / Ajit K. Pyati // *First Monday*. – 2007. – Vol. 12. – N. 10. – Access Mode : URL : firstmonday.org/htbin/cgiwrap/bin/ojs/index.php/fm/article/view/1970/1845.
18. Report of the ARL Serials Prices Project: a compilation of reports examining the serials prices problem including analyses from the Association of Research Libraries. – Washington: ARL, 1989. – III, 41, 46 p.
19. Soete, G. Measuring the Cost-Effectiveness of Journals: Ten Years After Barschall [Virtual Resource] / George Soete; UW-Madison General Library System. – Madison; Wisconsin: University of Wisconsin-Madison Libraries, 1999. – Access Mode : URL : www.library.wisc.edu/projects/glsdo/cost.html. – Title from Screen. – Date of Access: 14 November 2009.
20. SPARC: Current Program Plan [Virtual Resource]. – Access Mode : URL : www.arl.org/sparc/about/program-plan/index.shtml. – Title from Screen. – Date of Access: 13 November 2009.
21. Stebelman, S. et al. Improving Library Relations with the Faculty and University administrators: The Role of the Faculty Outreach Librarian / Scott Stebelman, Jack Siggins, David Nutty, Caroline Long // *College and Research Libraries*. – 1999. – Vol. 60. – N. 2. – P. 121–130.
22. The University's Role in the Dissemination of Research and Scholarship – A Call to Action / Association of American Universities, Association of Research Libraries, Coalition for Networked Information, National Association of State Universities and Land Grant Colleges // *Research Library Issues: A Bi-monthly Report from ARL, CNI, and SPARC*. – 2009. – N. 262. P. 1–6. – Access Mode : URL : publications.arl.org/pageview/9ishf/n7rmu/2.
23. Wilder, S. The New Library Professional [Virtual Resource] / Stanley Wilder // *Chronicle of Higher Education*. – 2007. – 20 February. – Access Mode : URL : chronicle.com/article/The-New-Library-Professional/46681.
24. Wittenberg, K. The Role of the Library in 21st-Century Scholarly Publishing / Kate Wittenberg // *No brief candle: reconceiving research libraries for the 21st century: Papers from a meeting convened by CLIR (Washington, D. C., 27 February 2008)*. – 2008. – P. 35–41.
25. Wood, E. J. et al. Beyond survival: managing academic libraries in transition / Elizabeth J. Wood, Rush Miller, Amy Knapp. – Westport, Conn. : Libraries Unlimited, 2007. – XXII, 220 p.
26. Wyly, B. J. Competition in Scholarly Publishing? What Publisher Profits Reveal / Brendan J. Wyly // *ARL: A Bi-monthly Newsletter of Research Libraries Issues and Actions*. – 1998. – Is. 200. – P. 7–13.